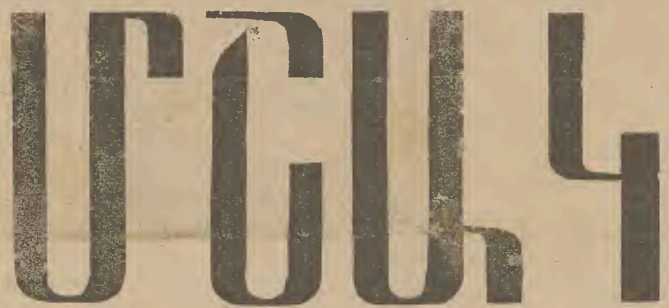

ՏԱՍՆ ԵՒ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կես տարեկանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлистъ. Редакция «Мпакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Եւրոպայում գինը 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և սուր օրերից):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՂԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդի մէջ տարածվող սուտ լուրերը և մամուլի պարտաւորութիւնը.— Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արհեստագործական ճիւղի Մանա-սէինայի դասախոսութիւնը. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գնե-րալ Բուլանժի ընթացքը. Արտաքին լուրեր.— ԽԱՌՆ. ԼՈՐԵՆ.— ՀԵՌԱՅԻՐԵՆԻ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ուստա Մատին.

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՄԵՋ ՏԱՐԱԾՎՈՂ ՍՈՒՏ ԼՈՐԵՐԵՐ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Երբ որ ժողովրդի մէջ տարածվում են սուտ և փաստակար լուրեր, որոնք խանգարում են թէ իրան ժողովրդի անդրադու-թիւնը և թէ փաստում են կառավարված-ները և կառավարողների փոխադարձ խա-ղաղ ստորակախ յարաբերութիւններին,— այն ժամանակ թէ ժողովուրդը և թէ վարչ-չութիւնը հասկանում են թէ որքան օգ-տաւէտ հաստատութիւն է մի մոլու-րը, որ այդ տեսակի դիպուածներում կարող է և պէտք է հերքել տարածվող սուտ լուրե-րը, հանգստացնել յուզված մտքերը և վե-րականգնել ճշմարտութիւնը: Այդ տե-սակ դիպուածներում աւելի քան որ և է հանգամանքներում սկսում ենք հասկանալ թէ որքան մեծ ոյժ է մամուլը, թէ ժողո-վրդի մէջ հաղորդելով տարածվող թիւ-թիւ անմիջապէս մուտք ունենալով ժողո-վրդի բոլոր դասակարգերի մէջ, աւելի հեշտութեամբ կարողանում է համազօր-հանգստացնել, հասկացնել, բացատրել քան թէ այդ կարելի է անել որ և է ու-րիշ ճանապարհով:

Նորերում լուր էր տարածվել Թիֆլիսի արհեստագործների մէջ, որ այդ դասակար-գի վրա դրվելու են նոր հարկեր: Մենք հերքեցինք այդ լուրը և հանգստացրինք մեր արհեստագործների յուզված մտքերը: Այժմ լուր ենք տարածում երևանից, որ և տպում ենք ներկայ համարի ներքին լուրերի բաժնում, իբր թէ դատարանը թիւն կայ երևանի նահանգի ազգաբնա-կութեան եօթ տունից մի տուն վիճակա-հանութեամբ գաղթեցնել դէպի Անդրկաս-պեան նոր նուաճած երկրները:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՒՍՏԱ ՄԱՏԻՆ

IV

Ուստա Մատին դարձնողը գտնվում է նրա տանը կից, դիւղի մէջտեղը: Ամառ, ձմեռ, աշուն, գարուն, տարին ի բուն այդտեղ վառվում է քու-րան, նոյն իսկ կիրակի օրերը, կորից բարձրա-ցող լայնաբերդ անդադար տարածվում են աջ ու ձախ խորիկի ձիւնի վրա ընկնելով ու թըշ-թշալով: Ինչպէս դարձնողի հուրը մշտապէս էր, այնպէս էլ անպակաս էր այնտեղից հիւրը: Ուս-տա Մատին ճանաչում էին մերձակայ թէ հայ և թէ թուրք գիւղերը, ամեն կողմից գալիս էին նրա մօտ գութանի ու չիլի խոփ, ձիւն, շղթա-ներ, ձմրաբալ, կացին, մանգաղ, ուրաղ, դաղմա, բաճ, ցաքճատ, դանակ և ուրիշ բազմաթիւ գիւղա-տնտեսական գործիքներ չինել տալու և իւրաքան-չիւրը բերում էր իր հետ մի նոր նիւթ ուստա Մատին պատմութիւնների համար: Թէ ինչպէս է նա ստեղծում պատմութիւններ և դատողութիւն-ներ անում, թող համբերութիւն ունենան ունիւ-նիւրները նրան մի փոքր լսել: Մի քանի օր առաջ մի թուրք պատմել էր նրան, որ չիրանց գիւղում մօրեկն է երևացել, բայց իսկոյն ջնջել են:

Այդ պատմութիւնից անցել էր մի քանի օր.

Այդ տեսակ անիրազորների, հրէշաւոր, պետութեան բոլոր օրէնքներին հակառակ մտքերը կարող են տարածել միմյան այն մարդիկ, որոնք երեւի մի որ է և շահ ու-նեն ամբողջ յուզելու և զրգուելու:

Թուսաց պետական օրէնքներով ոչ ոքին չէ կարելի բռնի կերպով գաղթեցնել մի նահանգից դէպի միւս նահանգը, գաղթա-կանութիւնը միայն այն ժամանակ տեղի է ունենում, երբ մարդիկ իրանք ցանկութիւն են յայտնում գաղթել:

Գաղթեցնել մի տեղից միւս տեղ կա-րող է պատահել միմյան դատարանի վրձ-ռով, երբ անհատը, կամ մի քանի անհատ-ներ որ և է յանցանք են գործել:

Ուրեմն ի՞նչ օրէնքի հիման վրա կարող էր կառավարութիւնը, այն էլ վիճակահա-նութեամբ, գաղթեցնել պետութեան մի նահանգից դէպի մի այլ նահանգ ազգա-բնակչութեան եօթ տունից մի տուն:

Պարզ է, որ այդ տեսակ լուրերը տա-րածվում են ժողովրդի մէջ չարամիտ մարդ-կանց ձեռքով, որոնք որ և է շահ ունեն գրգռել, յուզել ժողովուրդը և ստանութիւն-ը կառավարվածների և կառավարողնե-րի մէջ:

Իսկ մամուլի պարտաւորութիւնն է ա-ռաջն առնել այդ տեսակ հրէշաւոր լու-րերի տարածմանը, հերքելով նրանց ստու-գութիւնը, որով լրագրութիւնը անշուշտ ծառայութիւն է մատուցանում թէ ժողով-րդին և թէ տեղութեանը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՀԵՏԱՒՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԸ

Մեր արհեստագործները, որ ինչպէս ամեն հա-տարակութեան, այնպէս և մեր ժողովրդի մէջ, ունեն իրանց աւանդական համարելի յատկու-թիւնները, որոնք իրանց աշխատանքի արդար վատասկով են հայթայթում իրանց ապրուստը, տա-րաբաղդաբար ազատ չեն այն մաշող և ապակա-նող ախտերից, որոնց ներկայումս ենթարկված է ընդհանրապէս մեր ամբողջ, իր տղիտութեան և շրջապատող աննպատակ հանգամանքների չնորսով: Այդպիսի մի երևոյթ մեր արհեստագործների շըր-

օրը կիրակի է. ձիւնը փաթիլ փաթիլ է անում. ուստա Մատին դարձնողում վառվում է կրակը ստորութեան համեմատ Գուրայի առաջ նստած է ինքը ուստան, նրա մօտ տէր-Գալստ, ձախ կողմը դատարան ու գլխը, տէրտէրից աջ նըս-տած է տանուտէրը, ապա ձերեր, համբաներ կլուրված իրանց ոչնարի ջրքերում կամ ետիւնի-ներում: Գարնացի տղաքում կանգնած են և կանաչ ու երիտասարդներ և ակնայ են դնում. պատմող ուստա Մատին է:

— Հաւատացէ՛ք, սկսեց նա, մարդ այնպիսի բաներ է լսում ու տեսնում, որ ոչ ակնային, ոչ աչքին էլ հաւատալ կարելի է, աշխարհիս վերջը կը գայ շուտով անպատճառ:

— Ի՞նչ է, ուստա Մատին, նկատեց տէր-Գալստ, չը լինի թէ նոր լուրեր ես լսել, պատմիր տես-նանք:

Բոլորեքեան ուշադրութեամբ նայում էին ուս-տա Մատին, որը աչքերը դեմին ձգած, գլու-խը անդադար պտտում էր:

— Չէ, չէ, չէ, ես հարկւր եմ մտնում, բայց այդպիսի բաներ ոչ տեսած եմ, ոչ լսած. հրաշք է, հաւատացէ՛ք, ուղղակի Աստուածանից ուղար-կած մի պատիժ է. և երկու ձեռքերն ու աչքերը դէպի վեր բարձրացնելով՝ շարունակեց. «Տէր Աս-տուած, քո բարի կամքն է, դու ազատես ամեն չարից ու փորձանքից»: Նոյն մաղթանքը միմե-ջացին բոլորեքեան կիսաձայն:

— Երեկ էլի վատ լուրեր են բերել հետը մուշ-տարիներդ, ուստա Մատին, մէջ մտաւ տանուտէրը

չանում անպայման վնասակար և ցաւալի է, մա-նաւանդ այն պատճառով որ այդ դասակարգը թէ Թիֆլիսում, և թէ գաւառական քաղաքնե-րում կաղմում է արդէն ժողովրդի մի շատ աչքի ընկնող սովոր:

Որ մեր արհեստագործների ընդհանուր դրու-թեան մէջ մի փոփոխութիւն է տեղի ունենում, դա անկասկածելի է: Շրջապատող կեանքը փո-փոխվում է. այդ կեանքի մէջ թէ և շատ թոյլ կերպով, թէ և շատ դանդաղութեամբ, մուտք են դրոճում նոր սովորութիւններ, նոր հասկացողու-թիւններ, ընտանեկան և ընկերական կեցութեան վերաբերեալ նոր հայացքներ, և այդ բոլորին ի հարկէ, չէր կարող չնկատելի և արհեստագործնե-րի դասակարգը, թէ և այդ դասակարգը ուրիշնե-րից աւելի ամուր կերպով է պահպանում իր ա-ւանդական սովորութիւնները, իր համբարական և ընկերական սկզբունքները: Իրանց մտաւոր ան-կիրթ դրութեամբ մեր արհեստագործ դասակարգը պատկանում է ամբողջ ամենատարին չերտելին, և հենց այդ պատճառով նոր կեանքի մէջ թա-փանցող փոփոխութիւնները ներկայումս առաջ-նապէս կարծես չեն ընկնում նրան, քչացրել է ամբողջ օրվայ ծանր աշխատանքի պտուղը, և այդ անբնական պայմանների չնորսով՝ քայքայվել են և քայքայվում են արհեստագործի կեցութեան ձեռնառն պայմանները: «Այլ ևս չը կայ առաջվայ աշխատանքը, առաջվայ խէր-բարաբար», ասում է տիրութեամբ մեր արհեստագործը, աշխատելով լիւն իր ընկերով աշխատանքը, աշխատելով վնա-սել հարկան արհեստագործին՝ իր սեփական օգուտ-ների համար...:

Իսկ խանութից դուրս միանգամայն տխուր է արհեստագործի վիճակը. նա իր չորս կողմը տի-րապետող փոփոխութեան մէջ որոնում է մի որ և է գոտարձութիւն, մի որ և է սփոխանք, նա աշխատում է ժամանակ անցկացնել,—բայց ոչինչ

և սկսեց իր պարանոցից կախած նշանն ու ար-ծաթի գօտին ուղղել. և որովհետեւ արդէն ուս-տան չէրուկ էր սարքել, նրան հետեց տանու-տէրը, ապա և ներկայ եղողներին՝ մին մտաւ և մի քանի բոպէից յետոյ այնպիսի ծուկ էր կանգնած դարձնողի, որ հաղիւ էին տեսնում մէկ մէկու երես:

— Մի քանի օր առաջ իմ «աշխատանքից» մինը պատմում էր, որ իրանց գիւղում մօրեկն է երե-ւացել, սկսեց նորից ուստա Մատին ծանր մտա-ծելով և իւրաքանչիւր բառը շնչաւով:

Բոլորեքեան մուկը բոշ արին, նրանք կարծում էին, որ ուստա Մատին մի նոր, չը լսված պատ-մութիւն կը պատմէ, և ոչ մի իրողութիւն, որը համարեն ամեն ամառ տեղի է ունենում:

— Տօ հէր օրհնած, վրաբերեց տանուտէրը, հենց էդ է նոր լուրը, էնպէս ծանր ու բարակ սկսում ես, որ մարդ կը կարծէ թէ ով գիտէ ինչպիսի մի հրաշք պէտք է պատմես. և սկսեց իր չիւրախը փոստացնել ծանր ու բարակ:

— Գիւռ սպասիր պատմութիւնս գլուխ հասցնեմ, յետոյ, Աստուածդ խէր, գլուխը բարձրացնելով սկսեց ուստա Մատին լրկու օր առաջ հանգա-պահը գիւղին է դալիս և պատմում, որ քիչ գիւղից հեռու երկու կալէն տեղ մօրեկը որդնի պէս լըլըում է. բայց ոչ ոք դրա վրա ուշադրու-թիւն չէ դարձնում, է՛հ նրանք ինչ են, թէ ի-րանց վնասն ինչ լինի» ասում են բոլորը և ա-

*) Աշխատութեւնը ծանօթ:

չէ գտնում, քանի որ ոչինչ չը կայ շրջապատող կեանքի մէջ, և քանի որ տղիտութեամբ ևս որ և է մուտք ոչ մի տեղ ունենալ չէ կարող, նա իրան տալիս է անվերջ քեֆերի, արեւոյդութեան և չըմայիկ կեանքի... և այդ է այն միակ ճանա-պարհը, որը այսօր բացված է նորութեան ձգող մեր արհեստագործ դասակարգի առջև...

Չը մտածել դրա մասին, չաշխատել որ և է կերպով այդ վնասակար ընթացքի առաջն առնե-լու, միանգամայն անհերքելի է, քանի որ այդ դա-սակարգի մէջ նկատվող անթափանցելի տղիտու-թիւնը սպառնում է աւելի վատ դրութիւն: Մեր արհեստագործները արմատական բարեփոխութիւն-ների են կարօտ, որպէս զի իրանց մտաւոր դը-րութիւնը մինչև մի յայտնի աստիճան բարձրաց-նեն, նոցա հարկաւոր է մի յայտնի աստիճանի կրթութիւն, և մասնագիտական ուսում, որպէս զի նոցա կարողանան տեխնիկական նոր հմտու-թիւններ ձեռք բերել, և իրանց արհեստի մէջ նոր կատարելագործութիւններ մտցնել: Բայց մեր խօսքը այդ արմատական ընթացքների մասին չէ առ ալմի. մեր խօսքը նրա մասին է, թէ ի՞նչ պէտք է անել դէթ մասամբ այն հոսանքի առաջն առնելու համար, որին ենթարկվել է այժմ այդ դասակարգը և որը նրան տանում է դէպի բարո-յական և նիւթական անկում:

Այդ տեսակէտից նայելով հարցի վրա, մենք չենք կարող մատնանել չանել կիրակի և աշ զըդ-րոցների վրա, որոնցից մէկը շուտով պէտք է հիմնով Թիֆլիսում՝ քաղաքային վարչութեան նա-խաձեռնութեամբ: Այնպիսի և աշխատանքից ազատ օրերը արհեստագործներին դրաւել դէպի կիրա-կեայ դպրոցն են երը, կազմել նոցա համար մատչելի դասախօսութիւններ և, մատակա-րարել այդ դասակարգին պատկանող անձանց դրա գիւտութիւն, որ և է ուսմունքը, և դոցա նման ուրիշ շատ միջոցներով մի կողմից հեռու պահել նոցա անբարոյական կեցողաւա-րութիւնից, իսկ միւս կողմից՝ աշխատել լայնաց-նել մի փոքր նրանց մտաւոր հորիզոնը, և ներշն-չել աւելի օգտակար ձգտումներ և ցանկութիւն-ներ,—անա այն բանը, որին կարօտ է մեր ար-հեստագործների այժմեան դասակարգը և որ նա իրաւունք ունի սպասել և պահանջել հասարա-կական մտաւոր կեանքի զեկաւարներէն...

Խ. Մ.

Նուշադիր են թողնում: Բայց երկու օրից յետոյ ինչ որ նրանք են տեսնում, լեզբին ու նաւա-նին էլ չը տեսնուն, խեղճ են. ողջ դաշտը այն-պէս են լինում դարձած, ինչպէս սև ցել:

—Տէր Աստուած, դու փոխես, ապառես, լավե-ցաւ ամեն կողմից:

—Տանուտէրը երբ իմանում է, որ մօրեկը դէ-պի արտերն է առաջ գալիս, հրամայում է, որ ողջ գիւղը դուրս գայ մօրեկը ջնջելու. որը թի, որը բաճ, որն աւել, որը ջախ, որը զուռ, որը ետիւն ջուր առաջ, միջոցներ մօրեկի տեղը: Ապանում են, ճնշում, ձմում, վարդում, ծծում, խաշում... բայց որտեղ, մօրեկն արդէն կիսաթիւ է դարձած և միշտ առաջ է գնում: Որ մի ջախ դեմին են խլում, ինչպէս ձմարն բորան լինի, այնպէս է մօրեկն ամբողջ բարձրանում: Նրանք վազում են և արտերի սահմանի վրա մի մեծ փոս են փորում, որի վրայով մօրեկը չը կարո-ղանայ անցնել և փոսում ննայ, բայց այդ ևս չէ օգնում. նա համում է արտերին, արտերի էն լիւղիւզան ժամանակն է լինում, երբ անդադար նրանք չուր են չուում *) և մի օրից յետոյ այդ արտերում մի հատ կանաչ ծղոտ անգամ չէ երե-ւում:

—Տէր գաւառի Աստուած, բացականչեցին ա-մենքը և լռեցին:

V

Տիրող լուրերն ընդհատեց տէր-Գալստ. «Այդ-

*) Սար գնալ մեղքօրէն շարժվել հողմից. մի-այն արտերի համար է սովորւած:

ՏԻՎԻՆ ՄԱՆԱՍԵԼՆԱՅԻ ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

Այս մի շաբաթ է, որ Պետերբուրգի «Սոյա-նոյ Գորոդսկի» դահլիճում տեղի ունեցող Մանասելիան հրապարակական դասախոսություններ է կարդում Վրաստանի և պատմագիտական քննի մասին: Այդ դասախոսություններն յաճախում է մեծ բազմություն և մայրաքաղաքի լրագրողներն ևս մասնաձևապես հաշիւ են տալիս այդ դասախոսություններին: Երբ մասին Տիվին Մանասելիան կարդացել է երկու դասախոսություններ քննի ֆիդոյովիայի և պատմագիտական մասին, իսկ երրորդ դասախոսությունը նուիրված էր քննի առողջապահության հարցին, որը շատ հետաքրքիր և գործնական փաստեր էր պարունակում իր մէջ, և որի հետ կամենում ենք ծանօթացնել մեր ընթերցողներին:

Տիվին Մանասելիայի կարծիքով, մանուկները քունը աւելի երկարատև պէտք է լինի, քան թէ հասակակարգից, և որքան մանուկը աւելի փոքր է, այնքան աւելի երկարատև պէտք է լինի նրա քունը: Սակայն սրանից չը պէտք է այն հետևանքը դուրս բերել, որպէս շատ մայրեր կարծում են, թէ որքան աւելի շատ է քունը երեխան, այնքան աւելի լաւ է: Ընդհակառակը, ամեն բան չափ ու սահման ունի և մանուկների համար օգտակար ու առողջ քնի յարատևությունը պէտք է համապատասխանէ հասակին: Եթէ 4—6 շաբաթական մանուկը օրական (օր ու դիւնի) անքուն է մնում երկու երեք ժամ, ուրեմն մէկից մինչև երկու տարեկան մանուկը կարող է կատարելապէս բաւականանալ 18—16 ժամ քնով, չորսից մինչև վեց տարեկան հասակում բաւական է 15—13 ժամ քնով: Իննից մինչև տասներեք տարեկան երեխայի համար բաւական է 10—8 ժամ քնով և այլն: Որքան մարդ կատարելապէս առնականութեան է հասնում, այնքան սակաւ առ սակաւ պէտք է պակասի նրա քնի երկարատևությունը: Միջին տարիքներին հասած մարդիկ, այսինքն այնպիսի տարիքներին, երբ գիտակցությունը, և դրա հետ միասին կեանքի ամբողջ հոգեկան կողմը, այսպէս ասած, իր զգալի մասով փրկւում է զանգուշ, կարող են բաւականանալ քնի ամենաքիչ քանակությամբ, օրական եօթից մինչև հինգ ժամ, երբեք չեն հարկւմ, որ դրանք կատարելապէս առողջ են:

Ի նկատի պէտք է ունենալ և այն հանգամանքը, որ շատ քնեղն ևս չի ստանալու է, մանուկները, երբ աստիճանաբար կրկնվելով, մարդս սովորութեան է առնում աւելորդ քնի: Վնասակար է հենց այն պատճառով, որ աւելորդ քունը անգործութեան մէջ է պահում մեր գիտակցությունը աւելի, քան հարկաւոր է, և այդպիսի անգործութեան պատճառով մեր գիտակցությունը թուլանում է: Բաւական է յիշել իւրաքանչիւրին այն փաստը, որ հարկաւորից աւելի երկարատև քունը ոչ միայն չէ կազդուրում, չէ թարմացնում մարդուն, այլ ընդհակառակը, ճնշող, թուլացնող ներ-

գործութեան է ունենում մարդուս ամբողջ հոգեկանը: Դրանք միայն վրաս Այն մարդիկ, որոնք չափազանց շատ են քնում, լինում են թույլ և դանդաղ: Կոտ Գէպի երկարատև քունը հակում ունեցող անձանց համար վերին աստիճանի օգտակար են: Դանազան գրգռիչ խմորներ թէյ, կաֆէ, երեկոյան զանազան դուրսդուրեցներ, և այլն, մի խօսքով ամեն տեսակ աւել կամ պակաս անմեղ յուզմունքներ, որոնք արժան հոսեցնում են դէպի գլուխը: Կատարելապէս ուրիշ, հակառակ միջոցներ են հարկաւոր այն մարդկանց համար, որոնք անքուն են, այսինքն քնել չեն կարողանում: Այդպիսի մարդկանց մօտ դէպի գլուխը դիտող արեան հոսանքը պէտք է պակասեցնել և դրա համար շատ օգտակար է երեկոյանները տաք լանդաներ ընդունել (28—29 աստ. Բ.), թեթիւ ընթերցել անել և այլն:

Գասախոսը ապա առանձին ուշադրություն դարձրեց հասարակութեան մէջ արմատացած մի զննարկար սովորութեան վրա, այն է, որ երեխաներին քնեցնում են շատ վաղ, յաճախ 7—8 ժամին: Այդպէս վարվում են ծնողները լայնաբեր պէս իրանց հանգստութեան և երեկոյանները աւելի ազատութեան վայելելու համար: Բայց եթէ մանուկներին վաղ քնեցնելը օգտակար է դարձանք և ամառը, մեր հիւսիսային երկրի համար նոյն բանը չէ կարելի ասել աշնան և ձմռան վերաբերմամբ: Երեխաները վաղ քնելով, ակամայ վաղ են վերկենում—վեց կամ եօթ ժամին, երբ մանկան չուրջը դեռ ևս մթնոթիւն է թաղաւորում և խեղճ երեխաները սկսում են իրանց օրը այնպիսի պայմաններում անցկացնել, որոնք վնասեցուցիչ կերպով են ազդում հասակակարգի վրա: Երբ ևս միայն աւելի ևս վնասեցուցիչ ազդեցություն պէտք է ունենան մանկական զգալուն ընկթիւն վրա: Այդ պատճառով մանկան ոչ միայն մարմնական, այլ և հոգեկան առողջությունը պահպանելու համար հարկաւոր կը լինէր յարմարվել բնութեան և չը ստիպել մանուկներին նրանց վաղ քնեցնելով, վերկենալ այն ժամանակ, երբ արեգակը դեռ ևս չէ ծագել:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳԻՆ

Թիֆլիս 15 ապրիլի

Բաֆֆին հիւանդութեան մասին քաղաքում տարածված անստույգ տեղեկություններին վերջ տալու համար խնդրեմ «Մշակի» մէջ հետևելով դիտելով:

Բաֆֆին հիւանդացու ամսին 3-ին սաստիկ դողոցով, որ և ինքն հասարակ դող կարծելով սկսեց չէր դիմել բժշկի օգնության: Ամսին 6-ին ճաշից յետոյ հրաժարված լինելով դոստ նրան աստիկ ջերմութեան մէջ և յայտնեցի պ. Ջելինսկու ներկայութեամբ, որ հիւանդությունը հասարակ դող չէ, այլ աջ թոքի բորբոքումն է (хроническое воспаление) և արդէն բորբոքման երկրորդ շրջանն է սկսված:

Երկրորդ օրը մի այլ հիւանդի բնակարանում համախորհրդի ժամանակ յայտնեցի բժշկապետ

րել Սուրբ գրքի միտքը, որ «միշտ պէտք է անտարաձայն ասանել երկրից ուղարկած պատիժը և դրա դէմ տրտնջալ նշանակում է նորից Աստուծո դէմ մեղանկել»:

—Այո, այո, բորբոքման համաճայնութեան նշան տուեցին, Տէր բաշխել է և Տէրը տանում է, իր անունը սուրբ լինի:

VI

Մինչ ուստա Մատին ծանուցարակ պատմում էր մի թուրքի դիւղի արտերում երեկոյան մօրեկի մասին, դարձեցի սողաբերում պարան ունենալով կանանցից մինը արդէն քաշվել էր, դա թոխմանից խաբարը պատմում էր, նա պատմում էր հարևան աներում, որ մօրեկը երեք գիւղ է ոչնչացրել: Լսողներից մի քանիսը վազեցին ուստա Մատին դարձեց և նրանք իրանց կողմից պատմում էին, որ մօրեկը եօթն գիւղ հողի հետ հաւասարեցրել է...:

—Տանուէրը դիմում է դաւառապետին, առաջ տարաւ իր պատմութիւնը ուստա Մատին, դաւառապետը նահանգապետին, նահանգապետն էլ թաղապետին այդ մօրեկի մասին: Թաղապետը հրամայում է, որ ինչքան զինուորներ ունի, դրանք այնտեղ, իսկ տէրութեան մէջ եղած դարբինները պէտք է բաներ շինեն, որ մօրեկի փոսի կտրատեն և մէջը թաղեն, օղջ գիւղերը ԼԵՅ փում են զինուորներով:

Տէր դատարար Աստուած, հաւաքում են ամեն կողմից և շատերն էլ իրանց քթախոտում ու քրի ձոռուրում: Իրկած ձեռնադրութիւնը տու-

Գասպարեանցին Բաֆֆին հիւանդութեան մասին Մեծապետի բժշկապետը ուրախութեամբ յանձն առաւ օրը մի անգամ հիւանդին այցելել ինձ հետ միասին, որ և մինչև ցայսմ շարունակում ենք: Բայց դրանից հիւանդին այցելում եմ ես առաւօտեան և երեկոյան:

Հիւանդությունը սկսեց գետնալնել էր աջ թոքի ամենայն կողմի վերին և միջին մասերում, բարձր ջերմությունը կաշի մաղձային դոյնը և ձախ թոքի բորբոքումը հիւանդութեանը ուղեկցում էին: Զետոյ բորբոքումն տարածվեցաւ աջ թոքի ստորին մասերում: Թէ հիւանդի հասակը և թէ ընդհանուր թուլությունը և նուազությունը մեծ երկիւղ էին սպառնում: Բժշկական գործ դրված միջոցների օգնութեամբ սկսվեցաւ թոքի բորբոքման բուժումն (разрѣшение) այն տեղից, որ տեղից որ բորբոքումն սկսվել էր, այսմ հիւանդի դրությունը վատանալու չէ և հիւանդութեան ընթացքը կանոնաւոր է: Եթէ պատահի մի օր և ինչ փոփոխութիւն, իր ժամանակին կը հաղորդեմ հետաքրքրվող հասարակութեանը: Բժշկապետ Գրիգոր Տէր-Մկրտչեան Տէր-Գրիգորեանց թիֆլիսեցի:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

Տեղական ուսու լրագրողները հայտնում են, որ Լուրիկանան կառավարչապետը ապրիլի 12-ին ուղևորվելու է Քուրթայի նահանգը, որտեղ կարճ ժամանակ մնալուց յետոյ, իշխանը կը վերադառնայ Թիֆլիս, այնուհետև կերթայ Պոկո-վիան նահանգում գտնվող իր սեփական կալուածքը և ապա Պետերբուրգ կուղևորվի:

Հաստատ աղբիւրներից իմանում ենք, որ Վ. Ինչեցիայի Միխայիլեան միաբանությունը վերջնականապէս վճռել է հանդիսաւոր կերպով տօնել 1890 թվ. յունիսի 13-ին մեր բազմաշխատ գիւնահանայութեան յօրեւանդ: Այդ մասին «Բաղմալէ» ամսագրի մօտ օրերս լոյս տեսնելի տետրակի մէջ պէտք է լինի առանձին յայտարարութիւն և ծանուցում:

Երեւանի մեզ գրում են «Այս վերջին ժամանակներս թիւրքաց Հայաստանից դէպի այս կողմերը գաղթող հայ մշակների խմբերի մէջ լինում են և կանայք, որոնցից մինի հետ հանդիպելով առաջնորդարանի դրանք, հարցրին ինչի համար է եկել: Ուրումի կնիւ պատմել է մեզ թէ իր օրը երեխաներին թողել է հայրենքում անտէր, քաղցած, և եկել է այստեղ մուրալու: Այսպիսի օրինակներից կարելի է համոզվել թէ ինչ աղբաւորութիւն և թշուառութիւն է տիրում թիւրքաց Հայաստանում»:

«Новое Обозрѣніе» լրագրում կարդում ենք հետևեալը: «Ընթերցողներս ստացած տեղեկութիւններին նայելով, ամենայն հայոց կամոյնքով Մա-կարի խնդրեք դէպի իշխան-կառավարչապետը, անվարձ կերպով կարսի նահանգի Սոգանդուղի անտառներից վանքական շինութիւնների համար

նում են դէպի աչքերը:

—Ե՛հ, բայց դա ինչ կարող էր օգնել. շատերը թաղանում են, շատերն իրանց ձգում են փոսերի մէջ յուսահատութեանից. մօրեկն ամեն բան վերջացրած է լինում, իսկ մնացածն էլ անսիրտ զինւորներն են ոտնատակ տալիս, գիւղում եղած չեղած պաշարն էլ ուտում և կորչում:

—Սի շաբաթվայ մէջ շատ գիւղեր ամայնում են. շատերը մեռնում են սարսափից, շատերը փախչում են հեռու երկրներ և այն մի ժամանակ հարուստ գիւղերում այժմ աղուէններն ու չախաշներն են լվալով տալիս»:

—Դու բարեխոս լինես, մի Մարիամ Աստուածածին, լավում է նորից և բողբոքեան իրանց տխուր հայեացքը ուղղում են վերև. տիրում է նորից ընդհանուր բուռնութիւն... սարսափը պատել է ունեցողներին:

Տիրող բուռնութիւնը ընդհանուր դաւաճող տէր-Գայօի որդին. նա կանչում էր հօրը տուն: Տէր հայրը կանգնեցաւ, խաղաղութիւն մաղթեց բոլորին, ամենքը ոտքի ելան և Վիառոց կենաւ, տէրերը՝ ասելով ճանապարհ դրին: Տէր տէրի հետ քաշվեցան և մի քանի ձերբաններ, որոնք սկսեցին ուստա Մատին պատմութիւնը աւելի ընդարձակել. այնպէս որ նոյն իսկ ուստա Մատին սարսափեց, երբ նրան մի պառաւ պատմեց, թէ «մօրեկները մի թաղաւորութիւն են ոչնչացրել: Թէ և բողբոքեան լաւ գիտէին, որ այդ

*) Վ. Ինչեցի մայրաքաղաք վաղվել:

փայտից օգտվելու մասին՝ թողնված է առանց հետևանքի»:

ՄՍՍԿԱՅԻ մեզ գրում են «Մանասէր» նամակներից իմացանք, որ Լյւմբարձնում մի պարոն դիտաւորութիւն ունի հայերէն լեզուով թարգմանել գեներալ Աբաղայի աշխատասիրած «Исторія Арменіи» գիրքը: Ցանկալի է իմանալ թէ թարգմանիչը դրա համար անհրաժեշտ իրաւունքը ստացել է արդեօք հեղինակից: Հաստատապէս իմացանք, որ պ. Աբաղա, մինչև որ անձամբ չըստուգէ թարգմանութեան ճշգրտութիւնը, իրաւունք տալու չէ լոյս ընծայելու իր գրքի թարգմանութիւնը»:

Մայրաքաղաքի լրագրողները լսում են, որ Կոպէնհագէնում լինելի ցուցահանդիսում կը ներկայացվին և կովկասեան այլ և այլ արդիւնքներ: Կովկասեան այդ բաժնի կառավարիչ իշխալ ցուցահանդիսում նշանակված է պ. Կուչանով:

Երեւանի մեր թղթակիցը գրում է մեզ ապրիլի 10-ից հետեւեալը: «Երեկ, ապրիլի 9-ին, այստեղի թեմական առաջնորդը հրաւիրել է իր մօտ Երևանի առևտրական դասակարգից մի քանի անձանց և մի քանի այլ պարոններին և համոզել է նրանց մի հեռագիր ուղարկել Պետերբուրգ՝ պ. Մանասարեանին շնորհակտելու նրա 70-ամեայ յօրեւանդը»:

Երեւանի մեզ գրում են «Անգլիացի պրոֆէսոր պ. Կոնիքեր, որ եկած է մեր կողմերը հայոց ձեռագիրները ուսումնասիրելու, հասած է Երևան և շուտով ուղևորվելու է Ս. Էմբաթին»:

Մեզ գրում են, որ Երևանի քաղաքային դումայի ձայնարկների և քաղաքագլխի ընտրութիւնները յետաձգված են մինչև հոկտեմբեր ամիսը:

Չարմանալի և անհաւատալի երեւոյթներ են պատահում մեր հասարակական կենտրոն, այնպիսի երեւոյթներ, որոնց դուք երբեք չէիք պատահի ոչ մի փորձ չէիք շատէ քաղաքակրթիկ հասարակութեան մէջ: Ինչ կասէր մի օր և է եւրօպացի, եթէ նրան ասէին թէ այս ինչ հասարակական գործիչից օրինաւոր կերպով հաշիւ են պահանջում իր գործունէութեան վերաբերմամբ, իսկ նա պատասխանում է թէ ընտրած վերաքննողական մասնաժողովի անդամներին չէ հաւանում և այդ պատճառով չէ էլ ուղւում հաշիւ տալ: Որքան մի այդպիսի դէպք անհաւատալի էլ լինէր ուրիշ տեղ, տա-կայն մեզ մօտ պատահել է: Թիֆլիսի Կոֆոօվա-յա փողոցի վրա գտնվող Քամոյենց հայոց եկեղեցու երեցիների պաշտօնը ահա հինգ վեց տարի է որ վարում է Պետրոս Սիմեոնեանցի և ընկ. մտերիմներից մէկը՝ պ. Գեորգ Աբրահամ Երեզկե-ցին Թիֆլիսի բոլոր եկեղեցիներից հարուստն է և

պատմութիւնը «ուստա Մատինի քուրբ-ցըն» է դուրս եկել, այնու ամենայնիւ ամենայն ուշադրութեամբ լսում էին և հեռու տարածում: Ահա թէ ինչպէս է մի հասարակ լուր Մատին բողբոքում զովում և տարածվում է. բայց որ զարմանալին է, ինքը ուստա Մատին շատ անգամ հաւատում էր իր հնարած պատմութեան, նա գրաւում էր նրա մէջ ճշմարտութիւններ:

Տէրտէրի հեռանալուց յետոյ սկսվեց մի տաք վիճաբանութիւն, թէ զիւղի կրած վնասը ինչքանի կը հասնի և քիչ էր մնում տուր ու դիտողով վերջարում զովում և տարածվում է. բայց որ զարմանալին է, ինքը ուստա Մատին շատ անգամ հաւատում էր ինչպիսիքների ու Ֆրանցուզների մասին: Ինչպէս պատկառելի պատմիչը, այնպէս էլ ունեցողները շատ են սիրում այդ անձանց երկրներին ու ժողովրդի մասին դատողութիւններ անել: Չափազանցած ամենայնիւ չէ լինի, եթէ ասենք, որ նրանք ինչպիսիք ու Ֆրանցուզի մասին աւելի շատ են խօսում, նրանցով աւելի շատ հետաքրքրվում, քան թէ իրանցից 3—5 ժամվայ ճանապարհ հեռու Արձնէ, Ջոնկան և Հաղբատի հայ ժողովրդի կենտրոն:

Գիւղացիին օր ու գիշեր անքուն աչքով և մեծ հետաքրքրութեամբ լսում է դանազան ուստա Մատին պօլիտիկան ինչպիսիքների ու Ֆրանցուզի մասին, նա գիւղեւոր է ուստա Մատին զբաղա-բաղիտութեամբ»:

(Կը շարունակվի)

Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.